

նով իսլանտացի մը ծանօթացուց իւր
րօպայի գիտուններուն՝ իսլանտացի, իւր
րուեկիոյ ու Տանիմարգայի հին սքալտ-
ները, որոնց բանաստեղծութիւնը ա-
ռանց օրինակի մը ու առանց հետեւ-
ողութեան մը ծնած է, և հիւսիսային
սրտերու զգացմունքները հիւսիսային
գաղափարներով կը բացատրէ:

ԱՔՍՈՐԵԱԼՆ ԶՈՓԻ

(Տես երես 235):

Հոնկէց աչուրները կը դարձնէր դի-
մացի ընդարձակութեանը վրայ: Աչ-
քին դիմացը կը պարզէին լշտեքեայ
դաշտերն, ու անոնց մէջ խոտոր շրջան-
ներով անցնող ու զանոնք ուռգող Սա-
րեայ գետը, որուն եզերքը ուռիներով
ու ժանտաթզենիով ծածկուած ըլլա-
լով, տեղ տեղ լայն արծաթէ խանձա-
րուրքի նման իր ընթացքը կը տեսնուէր:
Իսկ աջ կողմը փառաւոր յիշատակներով
ճոխացած Հրէաստանի լռին, անապատ
ու տխրերանգ լեռները կը տեսնուէին,
և դեռ կարծես թէ Վրիստոսի խաչը
վրանին կեցեր է: Անմիջապէս այս բեր-
րի ու արգաւանդ երկիրներէն անդին՝
ահագին ծովը կ'երևար, որուն եզերքը
հորիզոնին մէջ կորսուած էին. ու եր-
կինքը մէջը անդրադառնալով աւելի
մեծ կ'երևնար:

Արևը հորիզոնէն վար իջնալու վրայ
ըլլալով, շարժուն ջրերն ու երկնից կա-
պուտակը իր բոցովը կը լուսաւորէր. և
ամէն կողմ իր բոցափայլ ու ծիրանե-
գոյն լուսովը կը զարդարէր: Ալիքները,
լերանց գագաթները, երկիրս, բոլորն
ալ իր բոցակէզ ճառագայթներովը կը
բորբոքէր. անանկ որ կարծես թէ Մս-
տուծոյ ձեռքէն կրակէ նոր աշխարհք
մը դուրս ելեր էր:

Իայց Սարիամ բնութեան աս ամէն
գեղեցկութիւնները ալ առջինին պէս
չէր զգար. ամէն բան տխրական քողով
մը ծածկուած կ'երևար իրեն: Այն
ջրերուն գեղեցիկ ծածանմունքն իր սիր-

տը ալ չէին զուարթացնէր. անտար-
բեր աչքով մը կը նայէր ալեաց այն լու-
սափայլ աղեղներուն վրայ, որ կ'ամ-
բառնան, կը վազեն ու կ'աներևու-
թանան կուտակեալ ալեաց վրայ, կու-
րած և թիկունքներնէն հատուածակող-
մին շլացնող ճառագայթները ամէն դի-
ցողացնելով, մերթ ընկղմելով, մերթ
մէկմէկու բաղխելով՝ կայծ արձակելով:
Եթէ արևը ամպով մը ծածկուի, և
սեաւ ու անշարժ ծովը տխրազգեաց քօղ
մը զգենու, նման լացող այրիացելոյ
մը ցաւոյ քօղովը ծածկուած. և կամ
թէ ամպերը պատուելով յաղթական ու
ճառագայթարձակ դէմքը ցուցնէ, նը-
ման փեսայի մը որ իր առագաստէն կը
յառնէ, Սարեմայ համար մի և նոյն
բանն էր. ասոնց ամենուն վրայ ան-
տարբեր աչքով կը նայէր: Երկրուն
երևոյթը՝ արևուն յետին ճառագայթ-
ներէն հրդեհած, իրեն աչացն առջև
տխուր ու մեղամաղձիկ կերպարանք մը
կ'առնուր, կերպարանք մը մարդկեղէն
հոգւոյն, ու անոր ըղձիցն անչափու-
թեամբը, և անոնց անիմանալի անհաս-
տատութեամբը, անոր թափանցիկ պայ-
ծառութեամբը, ուր սիրողաբար եր-
կինքը կը հանգչի, մինչև որ կրից փո-
թորիկը չգայ ու զայն չմթափէ իր ե-
րագահաս բոցերովն ու դառն հեծե-
ծանքներովը, գաղտնածածուկ վշտե-
րովը, ցաւազին անձկութիւններովը,
ու անդունդներովը՝ ուր մարդկեղէն աչք
մը ոչ երբէք յատակը թափանցեր է, իր
սոսկալի մրրիկներովը, և յանկարծական
խաղաղանալովը, երբ Մստուծոյ մէկ
նայուածքը այն ամպերը պատառելով
գթութեամբ անոր վրայ գայ հանգչի:

— Ինչասանելի էութիւն, կը մտա-
ծէր Սարիամ՝ մահուանէ ուսեալ.
մարդուս աճիւնը և ոչ պզտի տղու մը
ափը կրնայ լեցնել, իսկ հոգին ծովէն
ալ ընդարձակ է. . . աշխարհքէս ալ
մեծ է, և ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ա-
նոր պատկերն է, որն որ Մստուծոյ պատ-
կեր է: Եւ Սարիամ դժնդակ մտա-
ծութեան մէջ ընկղմեր էր, իրեն այն-
պէս կու գար թէ բոլոր անկեալ մարդ-

կութեան ցաւերն ինքը կը կրէ . ու սըր-
տէն ասանկ կ'ըսէր . — Մտուած իմ,
ողորմէ մարդուս ու անոր թշուառու-
թեանցը :

Այս մտածութիւնները զինքը յա-
փըշտակեր էին , և Ռուբէնի գալը չէր
խմանար . երբ անիկայ քովը մօտիկցաւ ,
ու խօսել սկսաւ , ձայնէն վեր ցատքեց
յանկարծակի քունէ արթնցածի պէս :

— Մէհ , դու ես , սիրելիդ Ռուբէն ,
ըսաւ իր քաղցր ու տխրապին ձայնովը ,
և հագուստն ամիսփելով , ձեռքով հը-
րամցուց որ քովը ձիթենույն մամուա-
պատ արմատներուն վրայ նստի : 'Աէմ-
քը կենդանի գունով մը վառեցաւ , որն
որ շուտով սկսաւ մարիլ :

— Սարիամ , ըսաւ Ռուբէն խեցքեկ
ձայնով մը , մայրդ խաւրեց զիս զքեզ
փնտռելու . . . կ'ուզէ որ հետդ խօսիմ . . .
կ'ուզէ որ քեզի ըսեմ թէ . . . : Աղուկ ին-
ծի , կրկնեց նորէն , քովը նստելով , և գո-
րովալիր ու միանգամայն տխուր հառա-
չանօք մը երեսը նայելով . ցանկալիդ իմ
Սարիամ , ինչո՞ւ համար հետդ խօսելու
ատենս տարակոյս մը ու վախ մը կը տի-
րէ վրաս . արդեօք ինչ հանդիպեցաւ ,
ինչո՞ւ առաջուան պէս իրարու միտք չենք
հասկընար : Արբ մեզմէ մէկը խօսիլ կը
սկսէր , կը յիշէս Սարիամ , մէկալը
մէկէն անոր միտքը կը հասկընար . և
այն բանը որ անկարող լեզուն չէր կըր-
նար զուրցել , աչքերնիս՝ սրտերնիս կը
բացատրէին . և մէկով կամ մէկալով
մէկզմէկ կը հասկընայինք :

Բայց հիմա ինչ կայ մէջերնիս որ
զմեզ իրարմէ կը բաժնէ : Ինչէն է որ
իմ մտածութիւնս քու մտածութեանդ
չմիաբանիր , քու զբաղած աչքերդ ինծ-
մէ կը դարձնես : Հիմա դու իմ ըսե-
լիքս ալ չես գիտեր , և ես չեմ գիտեր
ինչպէս միտքս հասկըցընեմ : Բայց ես ,
Սարիամ , ամենեւին փոխուած չեմ ,
սիրտս միշտ քեզի հետ է . ա՛հ , արդեօք
քու սիրտդ է որ ինծմէ հեռացեր է :

Պատասխանեց Սարիամ .

— Ռուբէն , դու ալ ուրեմն՝ մօրս
պէս կը կարծես որ զքեզ չեմ սիրեր ,
զիս տխուր տեսնելով : Բայց , ո՛հ տէր ,

ինչպէս չտրտմիմ : Վիտես դու ալ որ
ինչպէս երկնից պայծառութիւնը տե-
սայ , և յաւիտենական կենաց բաժա-
կովը շրթունքներս քաղցրացուցեր էի ,
ինչպէս ինքը բերնէս յափշտակեց ա-
ռանց կարող ըլլալու բոլորովին ծարաւս
անցընելու , ես երջանկաց բնակութե-
նէն այս վշտաց բնակարանն ինկայ :
Ինչպէս չլամայն վայելքներն որ ինծի
կը ծիծաղէին , այն անպատմելի մտաց
յափշտակութիւնները : Այս կ'ողբամ
այն գեղեցկութիւնը , այն լոյսը , այն
ճշմարտութիւնը , այն սէրը , որոնց մէջ
ընկղմեր էի : Մէհ , երկնքէն զրկուելէս
ետեւ , ո՞վ կրնայ զիս մխիթարել : Ինչ-
պէս որ եղջերուն աղբիւրին ջրին կը
փափաքի , ասանկ ալ իմ հոգիս , ամե-
նակալ Տէր , զքեզ կը խնդրէ :

Բոցավառ աչքերը երկինք վերուցեր
էր , և բովանդակ հոգին բբացը վրայ
կը փայլէր : Բայց լսելով որ Ռուբէն
կը հառաչէ , դէպ 'ի անոր խոնարհե-
ցուց իր աչուրները , որոնք արտասուա-
լից կը փայլէին՝ նման ցօղի կաթիլնե-
րուն , և ըսաւ անոր .

— Ռուբէն , թէպէտ ցաւով ու
տրտմութեամբ լեցուած է սիրտս , բայց
ոչ երբեք փոխուած է ոչ մօրս վրայ և
ոչ քու վրադ . հապա միշտ խանդակաթ
գորովանօք կը սիրեմ զձեզ :

— Օյո կը սիրես , Սարիամ . . .
աս խօսքերս ինչպիսի՞ ուրախութիւններ
պարունակած պիտի ըլլային . բայց ին-
չո՞ւ ատոնք զիս չեն յագեցըներ . ինչո՞ւ
չեն սփոփեր իմ տրտմութիւնս . . . :
Ղու զիս կը սիրես , դու կ'ըսես , և հոս՝
քովս կեցած երկինք կը խնդրես : Սա-
րիամ , իմ միակ Սարիամ . ես անանկ
կը կարծեմ որ քեզմով ամէն բան պիտի
մոռնամ , այո՛ ամէն բան . վասն զի իմ
ամէն բանս դու ես : Սիթէ երկինքը
անոնց սրտին մէջ չէ՞ , որոնք մէկզմէկ կը
սիրեն :

Սարիամ տխուր կերպով մը ծիծա-
ղելով ըսաւ անոր .

— Ղու չես գիտեր , Ռուբէն , դու
չես գիտեր թէ ինչ է երկինքը , ու եր-
կրիս վայելքովը դեռ կը շատանաս :

Բայց ես, ես զայն տեսայ, զոր նոյն իսկ հրեշտակներն առանց ոսկեփայլ թևով նին ծածկուելու չեն համարձակիր նըշմարելու։ Ես տեսայ, ես զգացի անպատմելի անհուն սէրը, և այն սէրը դեռ ներսս կը բորբոքի, ո՛վ Ռուբէն, և այս ստորանկեալ երկրիս վրայ սնանելու բան չգտնելով զիս կը սպառէ։

— Մէհ, արդէն ես կ'ըսէի, յուսահատ կերպով մը կրկնեց Ռուբէն, որ դուն ալ զիս չես սիրեր։

— Այերախտ, ես զքեզ առջինէն շատ աւելի կը սիրեմ. վասն զի գերեզմանէն խանդակաթ սէր մը հետս բերի։ Բայց, ո՛վ Ռուբէն, բու Սարիամիդ երկինք բնակեր է, հրեշտակաց քոյր եղեր է, ու այնպիսի վայելքով, լուսով, և սիրով արբեր է, որ այս աշխարհքիս սէրն, ուրախութիւնն, ու պայծառութիւնը ալ զինքը չեն կրնար կշտացընել։

— Ո՛հ, Սարիամ, արդեօք մեր վերջը ինչ պիտի ըլլայ, ըսաւ Ռուբէն բեկեալ սրտիւ, ու երկուքն ալ երկայն աւտեն լուռ մնացին։

Արեւը հորիզոնէն վար իջնալու վրայ էր, լուսաւորելով բոլոր տերեւները, խոտերուն ցօղունները իր ոսկեփայլ ճառագայթներովը և կամ գեր քան զթագաւորաց ծիրանինները գեղեցիկ ու պայծառ կը գունաւորէր զանոնք։ Սրու չունները դողդոջուն տերեւներու տակ ժողվումած կ'երգէին։ ()դը քաղցր անուշահոտութիւն մը կը բուրէր. այն վսեմ ժամերէն մէկն էր, որ կարծես թէ բնութիւնը կը ջանար քան զարարիչը գերազանցելու. այն ժամերէն մէկը, որուն մէջ մարդ այն կենդանազուարճ գեղեցկութեանը յարուելով, երկրէս չուզեր բաժնուիլ։

— Սարիամ, կրկնեց Ռուբէն, ջանալով որ սրտին այլայլութեանը յաղթէ, տես ահա այս աշխարհքն որ դու կ'արհամարհես որչափ փառաւոր է։ Աչքերդ մէյ մը չորս դի դարձուր։ Այս անհուն ընդարձակութիւնը, այդ գեղեցիկ արեւը, զոր ամբողջ ազգեր, իրենց արարիչը չճանչնալով, իրենց աստուած պաշտեցին, այս բնութիւնը, որ

ատեն մը կենդանի ձայնով սրտիդ կը խօսէր, ուրեմն ալ քեզի համար խնդութիւն մը չունին։

— Ռուբէն, ո՛վ իմն Ռուբէն, ես հոս տառապանաց երկայն աղաղակ մը միայն կը լսեմ։ Բովանդակ ազգ մարդկութեան ցաւոյ հեծանոցին մէջն է. ինքը կը հեծէ, և իրեն հետ բնութիւնն ալ թանձր պատենով մը ծածկուած կը հեծէ։ Ռուբէն, ես ամէն բանի էութիւնը տեսայ, որոնց դու միայն արտաքին երևոյթը կը տեսնես. աչքերս երկրիս վրայ դարձուցած՝ բուսականութեան սքանչելիքը տեսայ, մանաւանդ բուսոց ծագման հրաշալիքները. շացեալ աչքով տեսայ բուսոց երակներուն մէջ սննդարար հիւթին վազելը. եթերին մէջէն կտրեցի անցայ ու այն աչք առնող շամանդադներն համրեցի. ես այն խորհրդաւոր կապերը տեսայ, որ երկրաւոր բաները երկնաւորաց հետ կը միացընէ... Իսկ հիմա, կըրկնեց հառաչելով մը, որ քօղը նորէն զիս պատեց, այս արտաքին ձևոց բըրտութիւնը ինծի շատ ծանր կու գայ։

Դարձեալ, ո՛վ Ռուբէն, սիրելիդ Ռուբէն, ես անբաւութեան վրայ յառեցայ մտքովս. ճշմարիտ արեւը տեսայ և երկնից դաշտերն ու ովկիանոսը. ուրեմն ինչպէս հիմայ անոնց նուազ ու նսեմագոյն պատկերները աչքս պիտի յագեցընեն։ Այս արեւը որուն վրայ դու կը զմայլիս, ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ փայլակի մը ստուեր որ ուրիշ ըստուերներէ կը շողշողայ, իսկ մենք աս արտասուսաց ու խաւարին հովտիս մէջ ընկճուեր ենք։ Ո՛հ, անձն իմ, երբ պիտի թողունք այս անսպասաներս։

Ռուբէն լուռ կեցած երեսը կը նայէր, և իր մեծ ու սևաթոյր աչքերէն արցունքներ կը թափէին։ Իրեն անանկ կ'երևար՝ որ ատենով անսպասին մէջ Խորայելացւոց առաջնորդող ամպին նըման ուրիշ ամպ մը իր ու անոր մէջ խտրոց ամբարձեր էր, որ զօրիորդն երկնային լուսով մը կը լուսաւորէր՝ զինքը տխուր մթութեան մը մէջ ձգելով։ Միշտ որ բաժանման մը նշան էր այս։

— Եղիկ զիս, որ կը վշտացնեմ զքեզ, ըսաւ Սարիամ, ես որ քեզի կեանք պիտի պարգևէի, քանի որ զայն ամենէն մեծ բարիքը կը կարծէի: Ետուած իմ, կրկնեց օրիորդը՝ ձեռուըներն երկինք վերցընելով, ինչո՞ւ զիս երկրէս վերուցիր. մանաւանդ թէ ինչո՞ւ նորէն զիս հոս դարձուցիր, որ իմ սիրելեացս թշուառութեանը պատճառ ըլլամ:

— Սարիամ, ըսաւ Ռուբէն ցաւագին կերպով, դու ինծի կ'ըսես թէ մահը կ'արհամարհես, մինչդեռ կրնար աշխկայ զքեզ նորէն վախցընել. ուրեմն ինչո՞ւ հիմա չես ուզեր ինծի կենակից ըլլալ: Սիրոյ վրայ կը խօսիս. կ'ըսես թէ զիս կը սիրես. անգութ օրիորդ, ոչ, գերեզմանը ուր իջար՝ սիրտդ սառ դարձուցեր է: Եկ, սիրելիդ իմ, եկ, թող որ սիրտդ իմ սրտիս վրայ տաքցընեմ: Ես իմանար, ինչպէս կը բաբախէ, ինչպէս կը բորբոքի: Եւ խեղճ Ռուբէնը ՚ի սիրոյ և ՚ի յուսահատութենէ յուզեալ կ'ընդգրկէր զաղջիկը:

Կը շարունակուի:

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Արիական գործք մը:

Խտալիոյ Լտիճէ գետը անդամ մը աշանկ բռնութեամբ և ուժով դուրս ուղղած էր, որ իրեն ընթացքին մէջ Սերոնայի կամուրջը քակեց ու կործանեց, բայց ՚ի մէջտեղի կամարէն, որուն վրայ տուն մը շինուած կար: Ետը մէջի բնակած ընտանիքը տեսնելով որ չորս կողմանէ ջուրերու մէջ պաշարուած էին, ձեռուրնին բացած՝ լալագին աշուրներով օգնութի կը խնդրէին գետափանց վրայ եղողներէն. և աս իրենց պաղատած ժամանակը՝ հեղեղը կամարը կործանելու վրայ էր: Ես յետին

վտանգին մէջ տեսնելով զասոնք Սբողվերինի կոմսը, հարիւր ոսկւով քսակ մը խոստացաւ որուն որ երթայ նաւակով մը խալըսէ ան թշուառները: Թէպէտ անթիւ բազմութիւն ժողովուած էր հոնտեղը, բայց ոչ ոք կը համարձակէր առաջ նետուելու. որովհետեւ վախ կար կամ գետին արագընթացութենէն յաղթուելու, և կի՞ կամարին փլատակներուն տակ ջախջախելու՝ հոն մօտենալու ատեն: Եւ յիշ վայրկենին գեղացի մը կ'անցնէր ան կողմերէն, որ բանին ինչ ըլլալը չէր գիտեր ամենեւին. երբոր ասոր իմացուցին ան խեղճերուն վտանգը, ու զիրենք աղատողին խոստացուած վարձքը, ցատքեց մտաւ մէկէն նաւակի մը մէջ, թւերուն ուժովը յաղթեց գետին սաստկութեանը, կայծակի պէս հասաւ գետին մէջտեղը, մօտեցաւ կամարին, սպասեց վարը որ բոլոր աս ընտանիքը՝ հայր, մայր, տղաքն ու ծերերը չուանի մը վրայէն սահելով՝ նաւակին մէջ իջնան. և երբոր իջան, “Մի վհատիք, ահա ամէնքնիդ ալ խալըսեցաք”, կանչելով՝ հեռացուց իր թիերովը նաւակը այն տեղէն, ուր ինչաւ կամարը իր բոլոր ծանրութեամբը, ու արիւն քրտինք մտնելով՝ վերջապէս անփնաս հասուց ափունքը այս ընտանիքը: Եւ Ես իմ կեանքս ստրկի համար վտանգի մէջ չեմ դնէր. իմ ձեռքերուս աշխատութեամբը՝ զիս, իմ կնիկս ու իմ տղաքս կերակրելու չափ կը հասնիմ ես, և թէ որ կ'ուզես ինծի հաճոյական բան մը ընել, տուր ան ստակը այս խեղճ ընտանիքին, որ ինձմէ աւելի կարօտութիւն ունի անոր”: